

Yeni Devrin İhtişamlı Konakları: Beşiktaş ve Nişantaşı'nda Yapılan İlk Sadrazam Sarayları ve Devlet Ricali Konakları*

*Magnificent Mansions of The New Era: The First Grand Vizier
Palaces and State Dignitary Mansions Built in Beşiktaş and
Nişantaşı*

AYŞEN AY**

ÖZ

Dolmabahçe Sarayı'nda ikamet eden Sultan Abdülmecid (1839-1861) döneminden itibaren devletin merkezî yerleşim yeri değişmiştir. Bu süreçte Beşiktaş ve Nişantaşı yerleşimi devlet ricali tarafından benimsenmeye başlanmıştır. II. Abdülhamid'in (1876-1909) Yıldız Sarayı'na yerleşmesi ile de bu semtlere yerleşim hızlanacaktır. Padişah buradaki arazileri devletin üst düzey yetkililerine ihsan etmiştir. Bu arazilerin üzerine masrafları Hazine-i Hassadan karşılanmak üzere ihtişamlı konaklar yapılmıştır. Başta Sadrazam Hayreddin Paşa'ya olmak üzere Sadrazam Said Paşa ve Kâmil Paşa için sadrazam sarayları inşa edilmiştir. Bu saraylarda hanedan üyeleri de ikamet etmiştir. Diğer devlet ricali ve Mâbeyn personeli için de bu bölgede konaklar yapılmıştır. Bunlar arasında Hariciye nazırı başta olmak üzere Mâbeyn başkâtibi bu ihtişamlı konaklara yerleşmiştir. Bu konakların döşenmesi için devletin imkânları cömertçe kullanılmıştır. Ancak bu görkemli yapıların sahipleri vefat ettikten ya da gözden düştükten sonra konaklar devlete intikal etmiştir. Siyasi değişimler nedeniyle bu görkemli yapıların büyük bir kısmı kamu hizmetinde kullanıldı. Bu bağlamda bu görkemli konakların inşası ve geçirdiği safhalar arşiv belgeleri ve mevcut kaynaklar ışığında incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sadrazam Sarayı, Konak, Beşiktaş, Nişantaşı, 19. Yüzyılda İstanbul Yerleşim Politikası.

* Makale geliş tarihi: 24 Ocak 2025, kabul tarihi: 29 Mayıs 2025, araştırma makalesi.

** Dr., Bağımsız araştırmacı, Edirne/Türkiye, aysenay94@gmail.com, ORCID

ABSTRACT

From the reign of Sultan Abdülmecid (1839-1861), who resided in Dolmabahçe Palace, the central settlement of the state changed. In this process, Beşiktaş and Nişantaşı settlements started to be adopted by the state officials. With Abdülhamid II's (1876-1909) settlement in Yıldız Palace, the settlement in these neighborhoods would accelerate. The sultan granted the lands here to high-ranking officials of the state. Magnificent mansions were built on these lands and expense of the mansions provided by Hazine-i Hassa. Grand Vizier palaces were built for Grand Vizier Hayreddin Pasha, Grand Vizier Said Pasha and Kâmil Pasha. Members of the dynasty also resided in these palaces. Mansions were also built in this region for other state officials and Mâbeyn personnel. Among these, magnificent mansions were built for the Minister of Foreign Affairs and the Chief Secretary of the Cabinet. State funds were generously used to furnish these mansions. However, after the owners of these magnificent structures passed away or fell out of favor, the mansions were transferred to the state. Due to political changes, most of these magnificent buildings were used for public service. In this context, the construction and phases of these magnificent mansions were analyzed in the light of archival documents and available sources.

Keywords: Grand Vizier Palace, Mansion, Beşiktaş, Nişantaşı, Inhabiting Policy in 19th Century Istanbul.

Giriş

OSMANLI Devleti'nde Tanzimat ile birlikte yaşanan değişim ve dönüşüm Osmanlı kent dokusunu da etkiledi. Geleneksel kent dokusunun mücessem hâli olan Tarihî Yarımada dışında yeni ayrıcalıklı mekânların oluşmasını sağladı. Padişahların Topkapı Sarayı'nda ikamet ettiği dönemlerde devletin üst düzey yöneticileri de Tarihî Yarımada'ya rağbet etmişlerdir. Ancak Dolmabahçe Sarayı'nın yapımından sonra Sultan Abdülmecid'in (1839-1861) bu saraya yerleşmesi Beşiktaş ve Nişantaşı'na üst düzey devlet ricali ve padişahın en yakınında istihdam olunan Mâbeyn personelinin yerleşmesini gerekli kılmıştır.

Özellikle de II. Abdülhamid'in (1876-1909) Yıldız Sarayı'na yerleşmesi ile devletin üst düzey yöneticilerinin ve dönemin seçkinlerinin ikamet adreslerini de değiştirecektir. Bu bağlamda Beşiktaş ve Nişantaşı semtlerinin konumları da önem kazanacaktır. Osmanlı bürokrasisinin merkezindeki politik simalar XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra öne çıkan Beşiktaş ve Nişantaşı'na yerleşeceklerdir. Bazı devlet ricali arzuhâl vererek özellikle de bu semtlerden kendilerine konak veya arsa talep etmişlerdir.

Yıldız Sarayı'nın etrafındaki geniş arazilerin bir kısmı vakıf arazisi olmakla birlikte çoğunluğu Balmumcu Çiftlikât-ı Hümayunu'na aittir. Ortaköy'de yer alan bu çiftliğin geniş bir arazisi vardı. Bu araziden Nişantaşı, Teşvikiye ve İhlamur'da bulunan araziler genel olarak II. Abdülhamid tarafından devletin üst düzey yöneticilerine konak yapılması için ihsan ediliyordu. Bu çalışmada Beşiktaş ve Nişantaşı semtlerinde inşa edilen ilk sadrazam sarayları ve üst düzey devlet ricali için yapılan ilk konakların bazılarını tespit etmek hedeflenmiştir. Bunun için de önce sadrazam saraylarından örnekler verilmiş daha sonra da devlet ricali ve padişahın

en yakınında istihdam ettiği Mâbeyn-i Hümayun personeline ait konaklardan seçilen örnekler üzerinde durulmuştur. Her ne kadar Türkçe literatürde bu semtlerde yer alan birkaç konak ele alınmışsa da devletin yeni yaşam alanı hâline gelen bu bölgedeki yapıların konumlandırılması üzerinde herhangi bir çalışma mevcut değildir. Bu yapıların hangi arazi üzerinde inşa edildiği, arazinin büyüklüğü, konumu, konakların planı ve zaman içerisindeki değişimi gibi hususlar, Osmanlı arşiv belgeleri başta olmak üzere diğer araştırma eserlerinden faydalanılarak ele alınmıştır. Çalışmada sırasıyla sadrazamın, devlet ricalinin ve Mâbeyn-i Hümayun personelinin Beşiktaş ve Nişantaşı semtlerine geçişleri örneklendirilecektir.

1. Sadrazam Sarayının Nişantaşı'na Taşınması

Osmanlılar'da Türk sivil mimari terminolojisine göre konak teriminin kullanımına bakıldığında “paşa konağı” “bey konağı” ve hâlen kullanılan “hükûmet konağı” tabirleri belirli bir sosyal statüyü ifade etmektedir. Bunların yanı sıra sultan ya da hanım sultanlara ait yapılara “sultan sarayı” deniliyordu. Bu bağlamda Klasik Dönem'de sadrazam, vezir gibi devletin üst düzey yöneticilerin kullandığı yapılar da bu dönemde “saray” olarak nitelendiriliyordu.

Konaklar, vezirlerin ve varlıklı kimselerin oturduğu kışlık yapılardı. Kış mevsimine girilirken yalılardan köşklere konaklara geçilirdi. Türk sivil mimarisinde konak tipolojisinin sınırları tam olarak çizilemese de topoğrafyaya bağlı olarak tek ya da ayrı kütleler hâlinde haremlik ve selamlık bölümlerini içerir. Bazı büyük yapılarda bu bölümlerin birine bağlı olarak ya da bağımsız bir şekilde gündelik işlerinin görüldüğü ve hizmetlilerinin barındığı müstemilat, bazılarının bahçesinde ise ahır, mutfak ve servis alanları yer almaktadır. Geniş bir avlu ve zemin katın üzerinde bir ya da iki kattan oluşan bu konakların on ila kırk arasında değişen odaları bulunmaktaydı. Bu yapılar XIX. yüzyılın başında ahşap inşa edilirdi. Ancak çıkan yangınlardan sonra dış tarafları kârgir içerisi ahşap olarak inşa edildi.

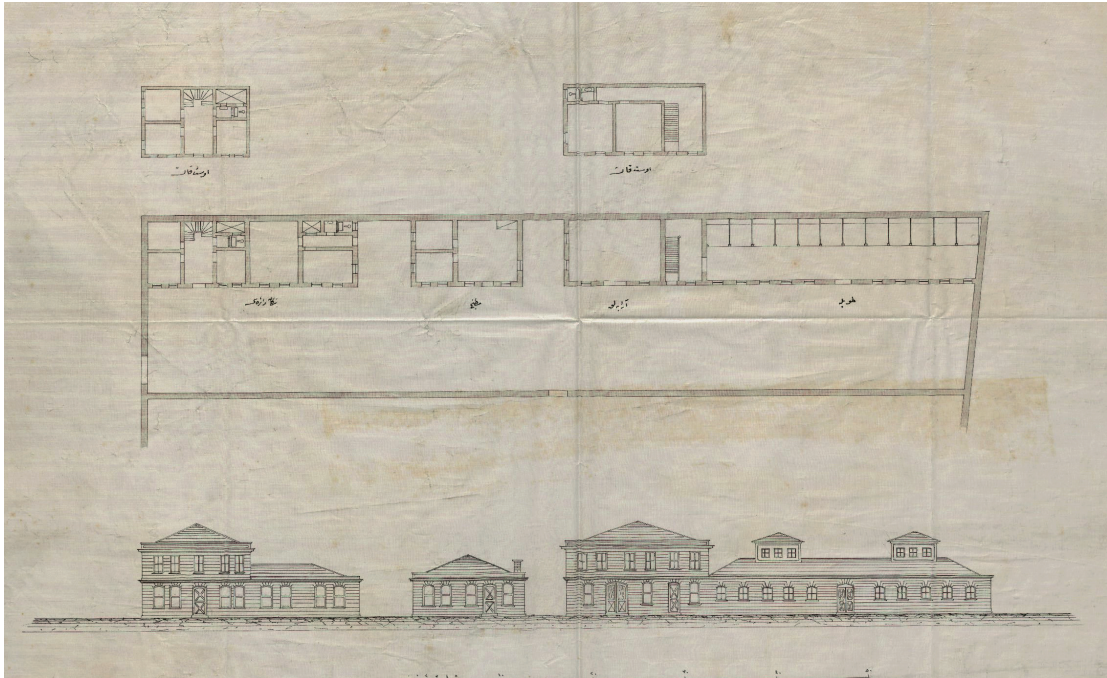
Bu bağlamda İstanbul'da üst düzey devlet yöneticilerinin rağbet ettikleri ikametgâhlar sarayın bulunduğu semteydi. Padişahın Topkapı Sarayı'nda ikamet ettiği dönemde Bayezid, Demirkapı, Şehzadebaşı, Hoca Paşa devlet yöneticilerinin tercih ettiği bölgelerdi. Ancak Dolmabahçe Sarayı'nın tamamlanmasıyla Sultan Abdülmecid bu sarayı kullanmış ve Beşiktaş'ta inşa faaliyetlerini teşvik etmiştir. Nişantaşı'nda yeni yollar açtırmıştır. Sultan Abdülmecid'in halefi Sultan Abdülaziz (1861-1876) döneminde bu bölgede yapılaşma devam etmiştir. Ancak bu bölgedeki asıl yapılaşma II. Abdülhamid döneminde.

Bilindiği üzere sadrazam sarayı da Klasik Dönem'deki diğer devlet yöneticileri gibi Tarihî Yarımada'da yer almaktaydı. Sadrazamlar, Dolmabahçe Sarayı'nı kullanan Sultan Abdülmecid ve Abdülaziz döneminde de Tarihî Yarımada'da ikametlerini sürdürmüştür. Tanzimat Dönemi'nin önemli bürokratlarından olan Mehmed Emin Âli Paşa'nın (ö. 1871) konağı Bayezid'de Mercan yokuşu başındadır. Sadrazamlık yapan önemli devlet adamlarından olan Keçecizade Fuad Paşa'nın (ö. 1869) konağı Bayezid Meydanı'nda Takvimhane Caddesi üzerindedir. II. Abdülhamid döneminde sadrazam olan Midhat Paşa'nın (ö. 1884) konağı Bayezid'de, aynı dönemin sadrazamlarından Saffet Mehmed Esad Paşa'nın (ö. 1883) konağı ise Şehzadebaşı'nda idi.

Ancak II. Abdülhamid'in Yıldız Sarayı'na taşınmasıyla devletin merkezî yönetim bölgesinin değişmesini zorunlu kılacaktır. Bu durum devletin üst düzey bürokratlarının da ikametlerini değiştirecektir. Siyasi sistemin hızlı bir şekilde işlemesi için sivil bürokrasinin saraya yakın yerlerde konumlandırılması gerekmiştir. Yeni dönemde etkin bir idarenin oluşması için de kalıcı konakların yapılması gerekmektedir. Bundan dolayı Yıldız Sarayı'nın etrafındaki semtler de zaman içerisinde devletin yeni idari sistemin merkezî konumuna gelmiştir.

Nişantaşı'nda İlk İkamet Eden Sadrazam-Tunuslu Hayreddin Paşa

Yıldız devrinin başlamasının bir alameti olarak devletin en üst makamı olan Sadaret için Nişantaşı'nda konak inşa edilmesi ıslahatçı görüşleri ile tanınan Sadrazam Tunuslu Hayreddin Paşa'nın (ö. 1890) Sadaret dönemi olan 4 Aralık 1878- 28 Temmuz 1879 tarihleri arasına denk gelmektedir. Sadrazam sarayı olarak da nitelendirilebilecek kadar büyüklükte olan bu konağın inşa tarihi tam olarak tespit edilememiştir. Ancak Beşiktaş'ta Teşvikiye Mahallesi Nişantaşı Caddesi üzerinde 5.807 metrekare gibi geniş bir arazi üzerine inşa olunduğu bilinmektedir. Konağın üç tarafı da yol ile çevriliydi. Mâbeyn Başkâtibi Süreyya Paşa'nın konağı ile sınır komşusu ve eski sadrazamlardan Küçük Said Paşa'nın (ö. 1914) konağı ile karşı karşıyaydı. Bu iki sadrazam sarayının arasından yol geçiyordu. Nişantaşı özellikle de Teşvikiye Mahallesi sadrazamların yeni makamı ve ikametgâhı oluyordu. Bu durum Osmanlı tarihi açısından bir dönüm noktasıydı. Devletin en yüksek idarecisi olan sadrazam II. Abdülhamid dönemine kadar Tarihî Yarımada'da ikamet ediyordu. Ancak İstanbul'un fethinden itibaren devletin merkezî konumunda olan Tarihî Yarımada yerine devlet yaşamının yeni mekânı başta Beşiktaş ve Nişantaşı semti olmak üzere farklı merkezlere kaymıştır.

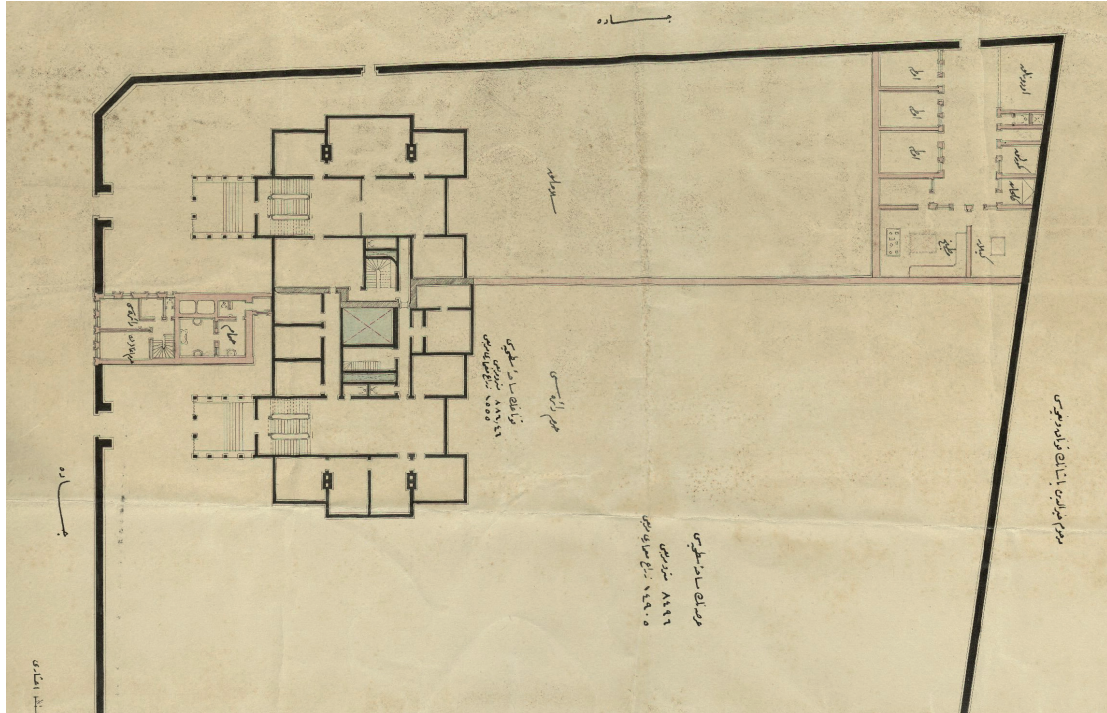

Resim 1: Sadrazam Hayreddin Paşa Konağı, BOA, Plan, Proje, Kroki, (PLK.p), 1373.

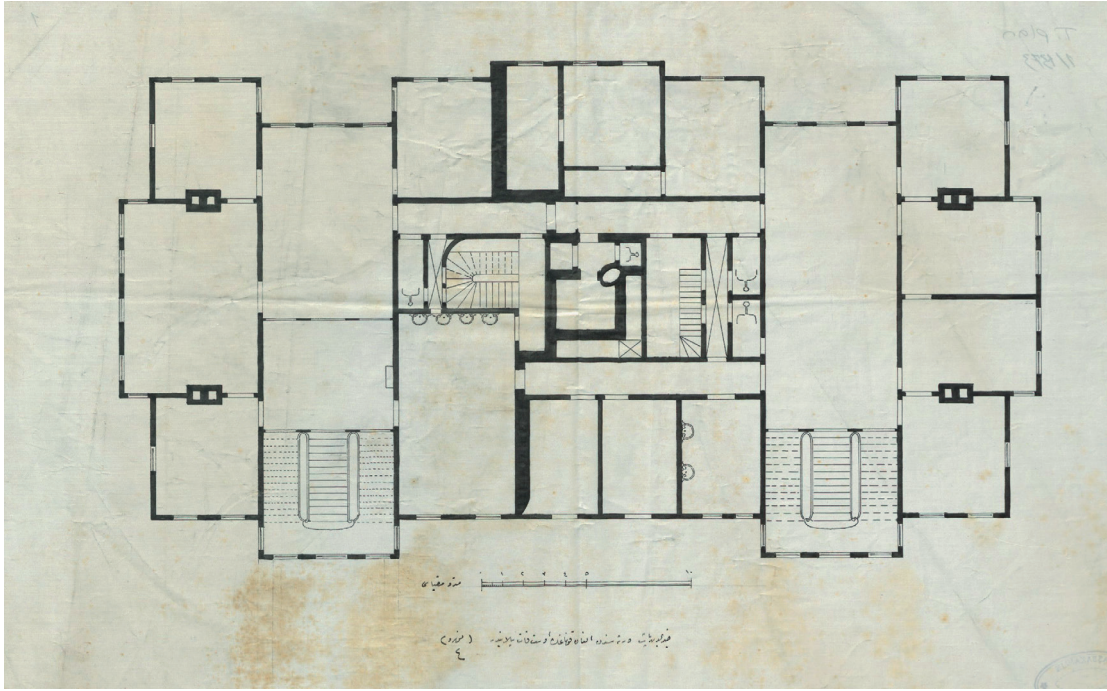
Payitahtın yeni sadrazam sarayı temsil ettiği makama yakışır bir şekilde oldukça ihtişamlı bir yapıydı. XIX. yüzyıl saraylarındaki gibi birden fazla sofa ve etrafında çevrili odalardan teşekkül etmişti. Bodrum katı ile birlikte üç katlı olan bu büyük konak beş sofadan oluşuyordu. Bir yapının saray olarak kabul edilmesi için elli civarında odası bulunması gerekiyordu. Bu yapının tam olarak kaç odası olduğunu bilinmiyor, fakat gerek konağın planı ve dış görüntüsünün görseli saray diye nitelenecek büyüklükte ve yeterli oda sayısına sahip olduğunu göstermektedir. Oldukça kalabalık bir kapı halkına sahip olan bu konakların dışında bir mutfak, ahır, arabalık ve kuşluk esas binanın dışında inşa ediliyordu. Bahçenin ortasında ise bir köşk bulunmaktaydı. Bahçenin cadde kısmına bakan tarafına da limonluk yapılmıştı. Yeni dönemin idari merkez yapılarından olacak Hayreddin Paşa'nın konağı için hiçbir masraftan kaçınılmamış ve oldukça gösterişli bir şekilde döşenmiştir.

Öte yandan Hayreddin Paşa'nın bu gösterişli konağı devletin inşa ettirdiği diğer yapılar gibi paşanın vefatı sonrası devletleştirilmiştir. Padişahın ihsan ettiği araziler genel olarak tekrar padişahın emri ile vârislerinden satın alınıyordu. Hayreddin Paşa'nın konağı da aynı prosedüre tâbi tutulmuştur. Paşa vefat ettikten sonra padişah tarafından ihsan edilen diğer konaklar gibi vârislerinden Hazine-i Hassa tarafından 6.200 lira ödenerek satın alınmıştır.

Tunuslu Hayreddin Paşa'nın Nişantaşı'ndaki konağı dışında, Sultanahmed Kabasakal'da bir konağı yer almaktaydı. Bu konak Paşa vefat ettikten sonra hanımından satın alınmış ve Mülkiye Baytar Mektebi olarak kullanılmıştır. Bu binanın bir bölümü 1912 senesindeki İshak Paşa yangınında yanmıştır. Ancak uzun süre bakımsız kalan konak 2010 senesinde okuldan günümüze kalan hatlar üzerinden aslına uygun şekilde yeniden inşa edilmiştir.

Resim 2: Sadrazam Hayreddin Paşa Konağı Planı, BOA, PLK.p, 2028.

Resim 3: Sadrazam Hayreddin Paşa Konağı'nın üst kat planı, BOA, PLK.p., 1373.

İnşa edilen bu konaklar ya yükselmekte olan bir bürokrata tahsis edilecek ya da sultan sarayı olarak kullanılacaktı. Geniş bir arazi üzerine yapılan ve oda sayısı fazla olan bu konaklar genellikle hanedan üyelerine tahsis ediliyordu. Konak vârislerinden satın alındıktan sonra 1902 senesinde elden geçirilmiştir. Tavan ve duvarlarındaki döküntüler tamir edilmiş, camekân ve mermerler değiştirilmiş, kapı ve panjurlar temizlenip cilalanmıştır. Bodrum katı ve diğer katlarda ihtiyaç görülen yerlerde ufak tefek tamirler yapılmıştır, iki katın da hamamları yenilenmiştir. Harem ve selamlık arasındaki muhafaza duvarları elden geçirilmiştir. Konağa yapılan tamirat masrafı ise 445.835 kuruştur. Harcanan miktar göz önüne alındığında teferruatlı bir şekilde konak tamir edilmiş olduğu söylenebilir.

Devletin yeni idari merkez semtinde, Nişantaşı'nda büyük bir arazi üzerine inşa edilen bu görkemli sadrazam konağı gerekli tamiratlar yapıldıktan sonra II. Abdülhamid'in kızı Şadiye Sultan'a tahsis edilmiştir. II. Abdülhamid tahttan indirildikten sonra konak Şadiye Sultan'dan alınmamış ve onun adına kaydettirilmiştir. Bu sultan sarayı 1916 senesine kadar da Şadiye Sultan'ın üzerinde gözükmektedir. Şadiye Sultan'dan sonra bu konağı kimin kullandığına ve konağın serencamı hakkında bilgiye ulaşılamadı. Ancak bu görkemli yapılar XX. yüzyılın başında okul veya hastane olarak kamu hizmetinde kullanılmıştır. Bu durumda siyasi çekişmelerin yanı sıra binaların bulunduğu merkezî konum ve bu yapıların büyüklüğü rol oynamıştır.

Küçük Said Paşa ve Kâmil Paşa'ya Ait Konaklar

Nişantaşı'nda devletin mekân dönüştürme imajına hizmet etmek için diğer sadrazamalar için de konaklar inşa edilmiştir. Bunların içerisinde dikkat çeken isimlerden birisi de şüphesiz dönemin önemli siyasi aktörlerinden dokuz defa sadrazamlığa yükselmiş Küçük Said Paşa'dır. Said Paşa'nın konağı 1883 senesinde Kalfa Vasilaki tarafından inşa edilmiştir. Said Paşa'nın konağı Anadolu Müfettişi Şakir Paşa'nın (ö. 1899) konağının yanındaydı. Eski Sadrazam Cevad Paşa'nın (ö. 1900) konağının bahçesinin bir kısmı ile komşuydu. Mâbeyn Başkâtibi Süreyya Paşa'nın konağıyla arasında yol geçiyordu. Mevki olarak da yolun karşısında konağın da çaprazında idi.

Resim 4: Sadrazam Said Paşa Konağı Mevkisini Gösteren Harita, BOA, Yıldız Perakende Askerî Maruzâtı (Y.PRK.ASK), 262/39.

Daha sonraları da Sadrazam Said Paşa için evinin yakınındaki Cevad Paşa Konağı'na ait arsa Hazine-i Hassa tarafından satın alınıp sadrazamın konağına dâhil edilmiştir. Gösterişi sevmeyen Said Paşa Konağı'nı oldukça sade döşettirmişti. Sarayın mefruşatçısı Leon Rozental sadrazam konağını dekore etmişti. Burada dikkat çeken önemli bir husus da kullanılan perdeler Yıldız Sarayı'nın eski perdeleridir.

Sandalyelerin kumaşı da daha önce Yıldız Sarayı'nın sandalyeleri için kullanılan ve arta kalan kırmızı ipekli kumaştır. Odaların karyola ve korniş işlemleri de Yıldız Sarayı'nda bulunan Bursakârî işleme kumaşından yapılmıştır. Konağın mefruşat masrafları 16.420 kuruş tutmuştur. Genel itibari ile konağın tefrişi Yıldız Sarayı'nın daha önceki kullanılan döşemelerden kalan kumaşlar sarf edilmiştir.

Sadrazam Said Paşa'nın Konağı tamire ihtiyacı oldukça bu tamirler Hazine-i Hassa tarafından karşılanıyordu. Aynı şekilde 1900 senesinde konağın kalorifer soba tesisatı Hazine-i Hassa tarafından yapılmıştır.

Nişantaşı'nın fiziksel anlamda Osmanlı siyasi erkin mekânsal yaşam alanı hâline gelmesi için yapılaşma hızlıca devam ediyordu. II. Abdülhamid döneminde iki kere sadrazamlık yapan dönemin önemli devlet adamlarından olan Kıbrıslı Mehmed Kâmil Paşa'ya (ö. 1913) da Nişantaşı'nda 1887 senesinde bir arsa ihsan edilmiştir. Bu arsanın mevkisi tam olarak tespit edilemedi. Ancak bu arazi yaklaşık olarak dört dönümdür. Daha önce de değindiğimiz üzere bölgede yapılaşma yaygın değildi. Bundan dolayı da geniş arazilerin üzerine her bakımdan bütün ihtiyaçları karşılayacak şekilde teferruatlı yapılar inşa ediliyordu. Diğer ihsan edilen arazilerin çoğunluğu Balmumcu Çiftlikât-ı Hümayunu'na aitti. Bu arazi ise Sultan Bayezid Han Vakfı'na aittir. Bundan dolayı da arazinin idaresi ise Evkaf Nezaretine aittir. Mimar Ohannes'e bu arsanın üzerine maliyeti yine Hazine-i Hassa tarafından karşılanmak üzere konak inşa ettirilmiştir. Bu konaklar mimari açıdan birbirine benziyordu. İki ya da üç katlı ilk katı kârgir, diğer iki kat ahşap olarak yapıyordu. Sadrazam Kâmil Paşa'nın konağı da benzerleri gibi bodrum katı ile beraber üç katlı olarak, ilk katı kârgir diğer iki katı da ahşaptan olmak üzere inşa edilmiştir. Konağın bahçesinde mutfak, arabalık gibi yapıları barındıran müstemilat binaları da inşa edilmiştir. Sadrazam sarayı olarak tasarlanan bu yapı üç ay gibi kısa bir süre zarfında bitirilmiştir. Ki burada amaçlanan bölgenin mekânsal dönüşümünü hızlandırmaktır. Ancak Kâmil Paşa için yapılan bu konak paşanın sadrazamlık görevi sona erip Aydın valisi olarak tayin edilmesinden sonra 1903 senesinin Mayıs ayında padişahın emriyle Kâmil Paşa'ya 15.000 lira bedel de ödenerek elinden alınır. Aslında genel olarak konak sahibi vefat ettikten sonra yapı vârislerinden alınıp devletleştiriliyordu. Muhtemelen konak paşanın siyasi çekişmeler sonucu gözden düşmesi üzerine elinden alınmıştır. Merkezî konumda olan bu sadrazam sarayı yine bir sultan sarayı olarak kullanılacaktır. Bu ihtişamlı yapı 1905 senesinde evlenme çağına gelen Şehzade Kemaleddin'in kızı Münire Sultan'a ihsan edilmiştir. Münire Sultan oturmadan evvel bu konağın elden geçirilmesi için de keşfe Rasim Tevfik Bey isimli bir şahıs görevlendirilmiş ve konağın bütün eksiklikleri giderilmiştir.

Necib Paşa Konağı

Nişantaşı'ndaki üst düzey devlet görevlilerine ait ilk konaklardan biri de Abdülmecid döneminde Muzika-yı Hümayun kumandanı olan Yeserizâde Necib Ahmed Paşa'nın (ö. 1883) konağıdır. Bu konak daha sonraları sadrazamlara da ev sahipliği yaptığı için bu kısımda ele alındı. Konağın tam olarak hangi tarihte inşasına başlandığı tespit edilememiştir. Ancak konağın yapımı 1866 senesinde tamamlanmıştır.

Bu yapı bodrum katı ile birlikte üç katlıydı. Teşvikiye Camii karşısında yer alan konak daha sonra inşa edilen Sadrazam Said Paşa Konağı ile komşudur. Bu bölgede yapılaşma yeni başladığı için geniş araziler cömertçe kullanılıyordu. Necib Paşa Konağı bunun en iyi örneğini oluşturmaktadır. Yapı dokuz dönümü aşan geniş bir arazi üzerinde konumlandırılmıştır. Arazi birbirinden bağımsız dört ayrı parçadan oluşmuştur. Bu parçaların her birisinin arasından yol geçiyordu. Konak birinci arazi parçasının üzerine inşa edilmiştir. Ancak elimizde bu konağın görseli ya da planı mevcut değildir. Bu parçanın büyüklüğü 2.477 metrekareydi. Yapı bodrum katı ile birlikte üç katlıydı. Binanın bir cephesi Nişantaşı Caddesi'ne diğer cephesi ise Nüzhetiye Caddesi'ne bakıyordu. Binanın ikinci parçasında ise samanlık, ahır, mutfak, limonluk, köşk ve arabalık bulunuyordu. Bu yapının büyüklüğü ise 1.991 metrekareydi. Yani yaklaşık iki dönümdü. Arazinin üçüncü parçası 2.029 metrekare, dördüncü parçası ise 1.699 metrekareden oluşuyordu. Arazinin üçüncü ve dördüncü parçası Sadrazam Said Paşa'nın konağı ile komşuydu. Toplamda dokuz dönümü geçen bu görkemli konağın mefruşatı için ise 11.160 kuruş harcanmıştır.

Resim 5: *Necib Paşa Konağı Planı ve Mevkisi*, BOA, Y.PRK.M, 2/37.

Necib Paşa Konağı'nın muhit ve mekân olarak cazip bir konumunun olması ve geniş bir arazi üzerine yapılması sadrazam ve sultan sarayı olarak kullanılmasında önemli rol oynamıştır. Necib Paşa vefat ettikten sonra konak diğer bahsi geçen konaklar gibi vârislerinden satın alınmış ve 1885 senesinde Şehzade Nureddin Efendi'ye tahsis edilmiştir. Konak Şehzade Nureddin Efendi için yeniden döşenmiştir. Burada kullanılan eşyanın çoğunluğu Hazine-i Enderun-ı Hümayun'daki hanedana ait kıymetli eşyalardır. Eşyaların hepsi özenle seçilmiştir. Bu eşyalar arasında Şam kumaşından işlemeli tül perdeler, yıldızlı kornişler ve alafranga sofras masası gibi detaylar dikkat çeker.

Bu ihtişamlı konak Nureddin Efendi'den sonra Sadrazam Ahmed Cevad Paşa'ya ihsan edilmiştir. Aslında konak daha çok Cevad Paşa Konağı diye bilinmektedir. Cevad Paşa sadrazamlıktan azledildikten sonra Defter-i Hakanî Nazırı Ali Rıza Paşa kendisine konağın tekrar devlete intikal etmesi için muamele başlatmasını istemiştir. Ancak Cevad Paşa maaşından kalan meblağı konağın imarına sarf ettiğini söyler; *“zararı yok vefatımdan sonra konak devlete intikal etsin”*. der. Cevad Paşa vefat ettikten sonra söylediği gibi konak vârislerinden alınmış devlete intikal etmiştir. Bu ihtişamlı konak 1900 senesinde evlenme çağına gelen bir hanedan üyesine Naile Sultan'a tahsis edilmiştir. Naile Sultan bu konağı sadece üç yıl kadar kullanmıştır. Konak 1903 senesinde yine bir sadrazama tahsis edilmiştir. Sadrazam Damad Ferid Paşa (ö. 1923) konağın yeni sahibi olmuştur. Sadrazam Ferid Paşa konağa taşınmadan önce konak yeniden döşenmiş ve gerekli tamiratlar yapılmıştır. Mefruşatın bir kısmı Hereke Fabrika-i Hümayunu'nun imal ettiği ürünlerden alınmıştır. Bunun dışında konağın döşemelerine ise 150.240 kuruş sarf edilmiştir. Ferid Paşa'nın ikamet ettiği dönemde daha önce de değindiğimiz üzere eski Sadrazam Said Paşa'nın konağının bahçesinin yanındaki arazi parçası Said Paşa'ya verilmiştir. Böylece yukarıda değindiğimiz üzere dört bölümden oluşan konak arazisi üç bölüm olarak kalmıştır. Sultan II. Abdülhamid tahttan indirildikten sonra bu konağın eski sadrazamda kalması hususu tartışmaya konu olmuştur. Ancak konak eski sadrazamdan alınmış ve 1910 senesinde konağa geçici olarak Nişantaşı Numune Rüşdiyesi taşınmıştır. Konak bu okula bir dönem ev sahipliği yaptıktan sonra 1913 senesinde hariciye nazırlarının ikametine tahsis edilmiştir. Hariciye nazırları da bir süreliğine bu konağı kullanmıştır. Ancak bu görkemli yapının kaderi bir döneme damgasını vuran Enver Paşa (ö. 1922) ile de kesişir. Bu konakta bir süreliğine Enver Paşa da oturmuştur. Konağın bu kadar çok taliplisi olmasının nedeni merkezi bir semte olmasının yanı sıra geniş bir arazi üzerine konumlandırılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Konağın son sahibi ise Şehzade Yusuf İzzeddin Efendi'dir. Ancak Şehzade Yusuf İzzeddin Efendi vefat ettikten sonra da ailesi oturmaya devam etmiştir. 1919 senesine gelindiğinde ise Yusuf İzzeddin Efendi'nin ailesi konakta oturmaktadır. Ancak İstanbul'u işgal eden İngilizler bu konağı yetimhane olarak kullanmak istemiştir. Konakta hanedandan Şehzade Yusuf İzzeddin Efendi'nin ailesi oturduğu için buna izin verilmemiştir. Zaman içerisinde konağın kime ait olduğu Evkaf Nezareti ile Yusuf İzzeddin Efendi'nin vârisleri arasında anlaşmazlık sebebi olunca, nihayet iki taraf anlaşıp konağı Feyziye Cemiyeti'ne satmışlardır. Böylece sultanların ve Osmanlı bürokrasinin önemli simalarının

kullandığı Cevad Paşa Konağı, dönemindeki birçok benzer konak gibi bir eğitim kurumuna devredilmiştir.

Üzerinde herhangi bir yapı olmayan bu geniş araziler yeni devrin görkemli yapıları için bonkörlikle kullanılıyordu. Zira inşa edilen her yapı bölgeye yeni bir kimlik kazandırılıyordu. Beşiktaş ve Nişantaşı bölgesi artık Osmanlı Devleti'nin padişahını ve hükûmetin en yüksek mensubu olan sadrazamı barındırıyordu.

2. Üst Düzey Devlet Ricalinin Beşiktaş Ve Nişantaşı'na Yerleşmesi

II. Abdülhamid'in Yıldız Sarayı'na taşınmasıyla birlikte devlet yeni bir mekân düzenleme dönemine girmiştir. İdari yapıların merkezî olan Tarihî Yarımada'da Çemberlitaş'ta oturan Hariciye nazırları da diğer üst düzey devlet ricali gibi Osmanlı devlet yaşamının yeni merkezî olan Yıldız Sarayı'na yakın Nişantaşı'na rağbet etmişlerdir. Diplomasinin merkezî olan ve devletin dış ilişkilerinin yürütüldüğü Hariciye Nezaretinin de yeni seçkin semte taşınması gerekmektedir. Bunun için de Nişantaşı'nda Hariciye nazırlarının ikamet etmesi için bir konak inşa olunmuştur. Bir nevi resmî konut hükmündeydi. Bu konağın inşa masrafları ise diğer konaklardan farklı olarak Maliye Hazinesinden karşılanmıştır.

Bu yapının statüsü ise 1897 senesinde Osmanlı ordusunun Teselya Savaşı'nda Yunanlıları bozguna uğratmasından sonra değişmiştir. II. Abdülhamid ordunun bu başarısından ötürü ordu komutanlarına ve nazırlara atıyye ihsan etmiştir. Ancak bu atıyyeleri kabul etmeyen Hariciye Nazırı Tevfik Paşa'ya (ö. 1936) da oturduğu Hariciye konağını ihsan etmiştir. II. Abdülhamid'in güvenini kazanan ve dönemin önemli bürokratlarından olan Tevfik Paşa on dört yıl Hariciye nazırlığı görevinde bulunmuştur. Bu konakta II. Abdülhamid tahttan indirilinceye kadar ikamet etmiştir. Fakat Sultan Mehmed Reşad (1909-1918) döneminde Tevfik Paşa Hariciye nazırlığı görevinden ayrılınca, konak ilk inşa edildiği dönemdeki statüsüne yani Hariciye nazırı için resmi konut olarak kullanılmıştır. Ancak konağın ana kısmı 1912 senesinde yanmıştır. Bu konağın kalan diğer eşyaları ise 1924 yılında Hazine-i Evrak Müdürü İzzet Bey tarafından tahliye edilmiştir.

Zeki Paşa ve Rıza Paşa Konağı

Önemli yerleşim yerlerinden olan ve daha sonraları rağbet edilecek gözde semtlerden biri de Nişantaşı İhlamur'dur. II. Abdülhamid sadece sivil bürokrasiyi değil askerî idarecileri de yeni devlet yaşamının merkezi olan bu semtlere taşımıştır. Nişantaşı İhlamur'da II. Abdülhamid dönemi önemli asker ve devlet adamlarından olan Mekatib-i Askeriye-i Umumiye Nazırlığı ile birlikte Tophane Müşirliği görevini de başarıyla yürüten Mustafa Zeki Paşa'ya (ö. 1914) da arsa ihsan edilmiştir. İhsan edilen bu arazi Teşvikiye'deki araziler gibi Balmumcu Çiftlikât-ı Hümayunu'na aitti. Daha sonra bu arsanın üzerine konak inşa edilmiştir. Zeki Paşa'nın konağı 1888-1889 senesinde yapılmış ve inşa masrafları ise diğer konaklar gibi Hazine-i Hassa tarafından karşılanmıştır.

II. Abdülhamid'in gözde paşalarından olan Tophane Müşiri Zeki Paşa bu konakta o dönemin birçok bürokratu gibi II. Meşrutiyet'e kadar ikamet etmiştir.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra paşanın mallarına el konulup sürgüne gönderildiği için bu konak da Zeki Paşa'nın diğer mülkleri gibi devlete intikal etmiştir. Ancak anlaşıldığı kadarıyla konağın içerisindeki eşyaların vârislere verilip verilmeyeceği tartışma konusu olur. Dönemin sadrazamı Ahmed Tevfik Paşa'nın (ö. 1936) onaylamasıyla konağın içindeki eşyaların vârisler tarafından alınmasına izin verilir. Aynı yıl içerisinde bu konağın Şehzade Burhaneddin Bey'e kiralanması uygun görülmüştür. Ancak 1911 senesinde gelindiğinde konak boşaltılmıştır. O sıralarda Ermeni okulu eğitim için kendisine yeni bir mekân aramaktadır. Yapılan yazışmalar sonucunda Zeki Paşa Konağı Ermeni okuluna kiraya verilmiştir.

Nişantaşı Ihlamur, zamanla devlet yaşamının rağbet edileceği seçkin semtler arasına giriyordu. Dönemin yükselen bürokratlarından Şehreminliği de yapmış olan Muhacirîn Komisyonu Reisi Yusuf Rıza Paşa'ya (ö. 1894) da Tophane Müşiri Zeki Paşa'nın arazisinin yanında bir arazi ihsan edilmiştir. Yıldız Sarayı'na yakın bu semtlerde devlet ricaline arsa ihsan edilmesinin nedeni bu bölgenin itibarını artırmaktı. Hazineye mali bir yük getirmesine rağmen hiçbir masraftan kaçınılmıyordu. Bu yapı 1888 senesinin Ekim ayında yaklaşık iki buçuk dönüm arsa üzerine inşa olunmuştur. Bina Ohannes Kalfa tarafından yapılmıştır. Binanın yapımına 386.371 kuruş harcanmıştır. Bu iki konak Ihlamur'da devletin üst düzey yetkilileri için inşa edilen ilk konaklardandır. Konak yine emsalleri gibi üç katlı, selamlık ve haremlik olmak üzere iki bölümden oluşmuştur. Konağın dışında da arabalık, ahır ve mutfak yapılmıştır. Muhacirîn Komisyonu Reisi Rıza Paşa vefat ettikten sonra ise konakları komşu olan Zeki Paşa, Rıza Paşa'nın kendi konağına yakın olarak gördüğü selamlık kısmının kendisine bağışlanmasını talep etmesini ise şöyle açıklamıştır. Konağın selamlık kısmı kendi konağına çok yakın inşa edilmesinin kendi hane halkını çok rahatsız ettiğini ifade etmiştir. Bilindiği üzere selamlık kısmı gelen erkek misafirlerin ağırlandığı kısımdır. Bu bölümün Zeki Paşa'nın konağına yakın olması ailesini huzursuz etmiştir. Ancak anlaşıldığı üzere Zeki Paşa'nın bu arzusu kabul edilmemiştir. Konağın bütünlüğünün bozulmasına müsaade edilmemiştir. Muhacirîn Komisyonu Reisi Rıza Paşa'nın konağı ise paşa vefat ettikten sonra 1885 senesinde sonra Emlak-ı Hümayun Kalemi tarafından 2.400 liraya vârislerinden satın alınmıştır.

Fehim Paşa Konağı

Nişantaşı Ihlamur'da inşa edilen önemli yapılardan birisi de II. Abdülhamid'in serhafiyesi Hafiye Fehim Paşa'nın (ö. 1908) konağıdır. II. Abdülhamid tahttan indirildikten sonra bu konağın statüsü de tartışma konusu olmuştur. Yapılan incelemelerde yapının arazisinin Balmumcu Çiftlikât-ı Hümayunu'na ait olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak burada dikkat çeken bir husus ise yapının masrafları diğer konaklar gibi Hazine-i Hassadan karşılanmamıştır. Konağın yapımına padişahın iradesi ile Şehremini Rıdvan Paşa tarafından Şehremini veznesinden 596.000 kuruş harcandığı tespit edilmiştir. Bu da durumu daha karmaşık hâle getirmiştir. Önce konağın Maliye hazinesine devredilmesi düşünülse de konağın yapım masraflarının Şehremaneti tarafından karşılanması sorun olarak ortaya çıkmıştır. Arazinin

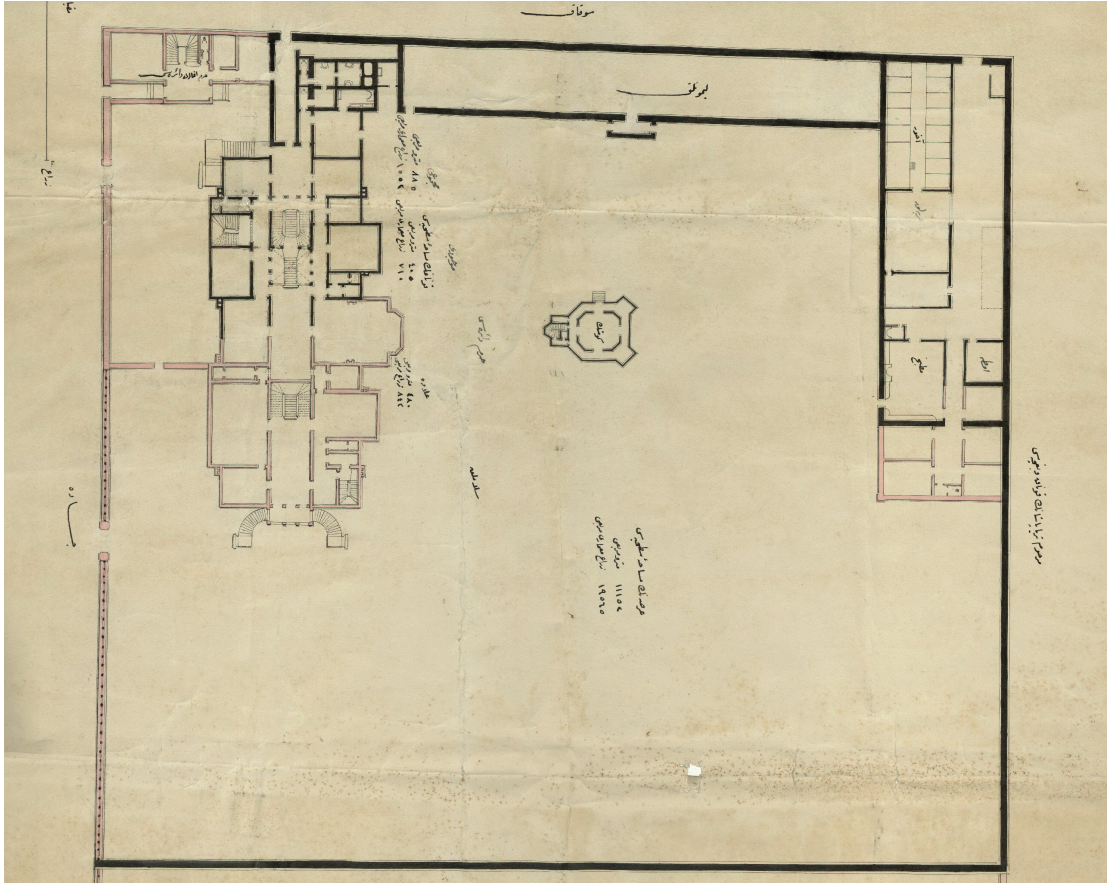
Balmumcu Çiftlikât-ı Hümayunu'na ait olması hasebiyle Hazine-i Hassaya belli bir miktar ücret verilmesi karşılığında konak Şehremanetinde kalacaktır. Bu kararın alınmasında Fehim Paşa'nın tahttan indirilen II. Abdülhamid'in serhafiyesi olmasının da etkisi vardır. Ancak vârisler bu kararı kabul etmemişlerdir. Konağın bu tartışmalı statüsü 1916 senesine kadar devam etmiştir. Konağın vârisleri inatla konağın kendilerine ait olduğu iddiasından vazgeçmemişlerdir. Bunun üzerine Defter-i Hakanî Nezareti ile yapılan yazışmalarda konu yeniden ele alınmıştır. Verilen kararda konağın herhangi bir kişi üzerinde kaydı olmadığı için yapı vârislere intikal etmiştir. 1924 senesine gelindiğinde ise konağın vârisleri aralarında anlaşarak, konağı Nişantaşı Kız Lisesine kiraya vermiştir.

3. Padişahın En Yakınındaki Görevliler: Mâbeyn-î Hümayûn Personelinin Beşiktaş Ve Nişantaşı'na Yerleşmesi

Mâbeyn-i Hümayun personelinin çoğu, zaman içerisinde Yıldız Sarayı'na yakın bu bölgeye yerleşmiştir. Ancak bu çalışmada seçilen örnekler üzerinden konuya değinilecektir. Zira diğer personeli işlemek bu çalışmanın kapsamını aşmaktadır. Padişahın en yakınında çalışan Mâbeyn-i Hümayun personelinin Beşiktaş ve Nişantaşı'na yerleşmesi sadrazam ve devletin diğer üst düzey yöneticilerine göre daha erken tarihlerdedir. İlk olarak tespit edilebilen padişahın en yakınındaki Mâbeyn-i Hümayun personelinin biri olan serkurenanın bu bölgeye yerleşimi ise Dolmabahçe Sarayı'nı kullanan Sultan Abdülmecid döneminde olmuştur. 1857-1860 seneleri arasında görev yapan Serkurena Osman Bey'in saraya yakın bir yerde ikamet etmesi için Beşiktaş Maçka civarında bir konak inşa edildiği anlaşılmaktadır. Bu konağın planlarına ulaşamamıştır. Ancak padişahın en yakınındaki personelin saray civarında yerleşmesi açısından yapılan ilk konaklardan olması hasebiyle önem arz etmektedir. II. Abdülhamid döneminde 1891-1908 yılları arasında yaklaşık 17 yıl görev yapan padişaha sadakatiyle bilinen Serkurena Hacı Ali Paşa da Nişantaşı'nda ikamet etmiştir. Aynı dönemin kurenalarından Mehmed Emin Bey için de Nişantaşı'nda konak inşa edilmiştir. Ancak bu konaklar hakkında geniş malumata ulaşamamıştır.

Süreyya Paşa Konağı

Mâbeyn'deki en mühim idari yapılardan biri de Mâbeyn Başkitâbetidir. II. Abdülhamid döneminde 1885- 1895 yılları arasında görev yapan Mâbeyn Başkâtibi Süreyya Paşa'ya da Nişantaşı'nda arsa ihsan edilmiştir. Esasen bu konak Teşvikiye Mahallesi'nde Sadrazam Hayreddin Paşa'nın konağı ile birlikte inşa edilen ilk konaklardandır. Mekteb-i Harbiye'den Teşvikiye'ye giden caddenin köşesinde inşa edilmiştir. Daha önce de bahsi geçtiği üzere Sadrazam Hayreddin Paşa'nın konağı ile sınır komşusu idi. Bu konağın tam karşısında ise Anadolu Müfettişi Şakir Paşa'nın konağı yer almaktaydı. Şakir Paşa'nın konağının yanında da Sadrazam Said Paşa'nın konağı vardır. Aslında amaçlanan bu bölgenin popüleritesini arttırmak ve bölgeyi devlet erkânının yeni makamı ve mekânsal alanı olarak tanzim etmektir.

Resim 6: Mâbeyn Başkâtibi Süreyya Paşa Konağı Planı, BOA, PLK.p., 2028.

Pangaltı'da Mekteb-i Harbiye sırasında olan Mâbeyn Başkâtibi Süreyya Paşa'nın konağı 3.200 metrekare üzerine inşa edilmiştir.¹ Bu konağın bahçesinin etrafı duvarlar ile örülmüş, bahçeden harem ve selamlığın girişi ayrıydı. Yapı zemin hariç iki katlı idi.² Daha önce de değindiğimiz üzere büyük konaklarda ve saraylarda sofa sayısı çoğalırdı. Hatırlanacağı üzere Sadrazam Hayreddin Paşa'nın konağı beş sofalıydı. Bu konak da büyük konaklara özgü olan etrafı odalar ile çevrili dört sofa bulunuyordu. Ayrıca yapıya eklenmiş hademeler için de bir bölüm vardı.³

Konağın bahçesinde mutfak, arabalık ve kuşluk ve konağın hizmetlileri için de iki katlı bir kısım bulunmaktaydı. Konağın bahçesinin ortasında ise bir köşk bulunmaktaydı.⁴ Aslında Mâbeyn başkâtibi için bir saray inşa edilmiştir. Ayrıca bu büyük konak eski Sadrazam Hayreddin Paşa ile sınır komşusudur. Bu da padişahın Mâbeyn başkâtibine verdiği ehemmiyeti göstermektedir.

¹ Konağın arsasının büyüklüğü 8.200 zirâdır. Bk. BOA, BEO, 4395/329599.

² BOA, PLK.p., 616.

³ BOA, PLK.p., 2028.

⁴ BOA, PLK.p., 616.

Pangaltı'daki konak Süreyya Paşa vefat ettikten sonra emsalleri gibi vârislerinden 6.000 liraya alınarak devletleştirilmişti. Daha sonra konak tekrar elden geçirilmiş ve bu masraflar Hazine-i Hassa tarafından ödenmiştir.⁵ Aslında konağın sultan sarayı olarak kullanılması gündeme gelmiştir. Yapılan incelemelerde sultan sarayı için gösterişli bulunmamış odaları küçük koridorların dar olduğu belirtilmiştir.⁶ Boş kalan konağın bakımı titizlikle sürdürülmüştür. Süreyya Paşa konağı 1902 senesinde tekrar tamir edilmiştir. Çatıda gerekli tamirler yapılmış binanın yağlı boyası yenilenmiştir. Dökülen tavan ve duvarlarda gerekli tamiratlar yapılmıştır. Arabalık ve mutfağın da tamirleri yapılarak konak genel olarak elden geçirilmiştir. Konağın tamir masrafları ise 279.507 liradır.⁷

Süreyya Paşa'nın konağı 1908 senesine kadar boş kalmıştır. Ancak konak 18 Ocak 1908 tarihinde Beşiktaş'ta çıkan yangında evi yanan Arap İzzet Holo Paşa (ö. 1924) olarak da bilinen aynı zamanda Mâbeyn İkinci Kâtibi ve Kurena İzzet Paşa'ya geçici olarak tahsis edilir.⁸ Anlaşıldığı üzere bu konağın merkezî konumu ve ihtişamından etkilenen İzzet Paşa arzuhal vererek devlete olan hizmetine mukabil 6.000 liralık konağın kendisine çok görülmemesi gerektiğini de vurgulayarak bu yapının kendisine ihsan edilmesini istemiştir.⁹ II. Abdülhamid'e yakınlığı ile bilinen Mâbeyn İkinci Kâtibi ve Kurena İzzet Paşa'ya bu talebinden sonra 30 Ocak 1908'de konak kendisine ihsan edilmiştir.¹⁰ Ancak İkinci Kâtip ve Kurena İzzet Paşa bu konakta uzun süre kalamamıştır. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Avrupa'ya kaçmak zorunda kalmış ve mallarına el konulmuştur.¹¹ Konak İzzet Paşa'nın oğulları Abid, Necib ve Cemil Bey'in itirazı üzerine, 1913 senesinde vârislerine intikal etmiştir. Bu durum o sıralarda Fransa'nın Niş şehrinde olan İzzet Paşa'ya yetkililer tarafından Paris Sefareti aracılığı ile bildirilmiştir.¹² Ancak bu yapı devlet yetkililerine ihsan edilen diğer konaklar gibi 1916 senesinde vârislerinden satın alınmıştır.¹³ Konağın daha sonraki dönemlerde nasıl kullanıldığı hakkında bilgiye ulaşılamamıştır. Daha önce de izah edildiği üzere Hariciye nazırlarının ikametine mahsus olan konak 1912 senesinde çıkan yangında binanın büyük bölümü yanınca, Süreyya Paşa Konağı 1919 senesinde Hariciye nazırlarına tahsis edilmiştir.¹⁴ Ancak Hariciye Nezaretinin kaldırılması ile nazırların ikametine tahsis edilen Süreyya Paşa Konağı'nın da 1922 senesinde eşyaları tahliye edilmeye başlanır, konağın kalan son eşyaları ise 1924 senesinde tahliye edilmiştir. Bu tarihten itibaren bu konağın nasıl

⁵ BOA, ML.EEM, 270/37.

⁶ BOA, Y.PRK.HH, 30/43.

⁷ BOA, Y.PRK.HH, 34/2.

⁸ Evrim Şencan Gürtunca, "Fransızca Basında 1908 Yılı İstanbul Yangınları: Le Moniteur Oriental Örneği" *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. VI, S. 9, (2020), s. 84.

⁹ BOA, Yıldız Esas Evrakı (Y.EE), 14/11.

¹⁰ BOA, HH.İ, 234/24.

¹¹ Emre Gör, *Sultan II. Abdülhamid'in Mabeyn İkinci Kâtibi Arap İzzet Paşa: Şam'dan Yıldız Sarayı'na Uzanan Bir Yaşam Öyküsü (1852-1924)*, (İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları, 2020), s. 99.

¹² BOA, Hariciye Nezâreti Umûr-ı Hukûk-ı Muhtalata Müdüriyeti, (HR.UHM), 149/42.

¹³ BOA, MV, 200/86.

¹⁴ BOA, Hariciye Nezâreti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası (HR.HMŞ.İŞO), 215/30.

kullanıldığı tespit edilememiş, nitekim Mâbeyn Başkâtibi Süreyya Paşa'nın konağı günümüze kadar ulaşamamıştır.¹⁵

Gazi Osman Paşa Konağı

Beşiktaş Serencebey yokuşundaki yerleşimler daha eski tarihlere dayanır. Mesela Serencebey'deki II. Abdülhamid'in Mâbeyn Müşiri Gazi Osman Paşa'nın (ö. 1900) konağı aslında 1861 senesinde Duhan Gümrüğü Emini Hasan Efendi'den alınmış ve o dönem padişahın yakınında görevli Mâbeyn-i Hümayun personelin-den Serkurena Galip Paşa'ya verilmiştir.¹⁶ Galip Paşa ölünce konak Hazine-i Hassa tarafından vârislerinden alınmış ve padişah tarafından Mâbeyn'in amiri olan Mâbeyn Müşiri Gazi Osman Paşa'ya ihsan edilmiştir.¹⁷ Bu konağın o dönemdeki planına ve resimlerine ulaşamamıştır. Ancak daha sonraları bu konağın bahçesine o dönem revahta olan kurma camlı bir köşk kurulmuştur. Bu köşkün parçaları padişah tarafından ihsan edilmiştir.¹⁸

Mâbeyn-i Hümayun Müşiri Gazi Osman Paşa vefat edinceye kadar bu konakta ikamet etmiştir. Paşa vefat ettikten sonra ise konak vârislerinden alınarak hanedan üyesi Şehzade Selim Efendi'ye tahsis edilmiştir.¹⁹ Daha önce de bahsi geçtiği üzere II. Abdülhamid tahttan indirildikten sonra konağın statüsünde değişiklik olmuştur. Öncelikle bu konak Hazine-i Maliyeye devredilmiştir. Şehzade Selim Efendi'den de belli bir miktar kira alınması uygun görülmüştür.²⁰ Anlaşıldığı kadarıyla Şehzade Selim Efendi bu konağın belirlenen kira bedeli olan yüz lirayı ödememiş ve borç birikmiştir. Bu karar 1916 senesinde tekrar gözden geçirilmiş ve biriken borç Meclis-i Vükelâ'nın aldığı karar ile 498.830 kuruş ödenmesi şartıyla konak Şehzade Selim üzerine kaydettirilmiştir.²¹ Konak bu şekilde hanedana devrolmuştur. Ancak hanedan üyeleri Cumhuriyet Dönemi'nde sürgüne gönderilince bu konak benzerleri gibi devlete intikal etmiştir. İddiaya göre Gazi Osman Paşa'nın konağı Cumhuriyet Dönemi'nde bütün deposu olarak kullanılmıştır. Günümüzde ise sadece avlu giriş kapısı kalmıştır.²²

Dereceli olarak Beşiktaş ve Nişantaşı devletin merkezî bölge yerleşimi hâline gelmiş ve konakları ile meşhur mutena semtler arasına girmiştir. Zaman içerisinde üst düzey devlet erkânı ve dönemin seçkinleri de bu bölgeye yerleştirilmiştir. Günümüzde bu bölge elit kesim tarafından tercih edilme özelliğini korumaktadır.

¹⁵ BOA, HR.İM, 233/18; BOA, HR.İM, 238/82.

¹⁶ BOA, MB.İ, 16/36.

¹⁷ BOA, Y.PRK.HH, 9/64.

¹⁸ BOA, Hazine-i Hassa defterleri (HH.d), 27830.

¹⁹ BOA, ML.EEM, 747/60.

²⁰ BOA, BEO, 3615/271059.

²¹ BOA, MV, 201/86.

²² <https://hayalleme.com>. (Erişim Tarihi: 5 Ekim 2024).

Sonuç

Tarihî kayıtlar incelendiğinde Osmanlı bürokrasisi Beşiktaş ve Nişantaşı'nda rastgele yerleştirilmemiştir. İkamet ettikleri geniş konakların saraya yakın olan Nişantaşı Teşvikiye Mahallesi ve İhlamur semtlerinde kümelenmiştir. Serencebey yokuşu da dönemin önemli şahsiyetlerinin ikametine tahsis edilmiştir. Bu çalışma ile Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki önemli siyasi aktörlerin merkezî olarak yaşadığı Beşiktaş ve Nişantaşı semtlerindeki ilk inşa edilen konaklardan bazıları ortaya çıkarılmıştır. Bu yapılardan bazılarının o dönemde yer aldığı bölgeler tespit edilmiştir. Bu siyasi aktörlerinin bazılarının konakları ile ilgili geniş bir malumat verilemese de dönemin önemli simalarının saraya yakın bir şekilde iskân edilmesi siyasi kimliklerin bu bölgede öncelikli olarak iskânında ne kadar önemli olduğuna dikkat çekilmiştir. Özellikle de saraya yakın olmasından dolayı bu yeni gözde yerleşim yerinde sadrazam başta olmak üzere dönemin devlet ricali arazi sahibi olmak için yarışmıştır. İmara açılan araziler çoğunluğu Ortaköy'de yer alan Balmumcu Çiftlikât-ı Hümayunu'na aittir. Arazinin elverişli olmasından dolayı burada inşa edilen konaklar küçük bir saray modelidir. Çok odalı geniş bahçeli konaklar yapılmıştır. Devletin imkânları bu ihtişamlı konakların inşası ve döşenmesi için kullanılmıştır. Ancak II. Meşrutiyetin ilanı her şeyi değiştirecektir. Konakların statüsü tartışmalı hâle gelecektir. Vârisler konakların üzerinde hak iddia edeceklerdir. Ancak bazı vârisler haklı bulursa da bu şatafatlı yapılar çoğunlukla devlete intikal edecektir. Bu durum hanedan üyelerini de etkileyecektir. Hanedan üyeleri bulundukları konaklarda kiracı konumuna düşmüş ve sonraki yıllarda bu durum lehlerine değişip konaklar onların mülkü sayılacaktır. Ancak bu durum çok uzun sürmeyecektir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde konaklar öncelikle eğitim kurumlarına kiraya verilmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nde ise siyasi çekişmeler ve inşa politikaları karşısında bu konaklar varlığını uzun süre koruyamayacaktır. Bu ihtişamlı konaklar XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyılın başında bir devrin simgesi hâline gelmiştir.

EXTENDED ABSTRACT

The changes and transformations in the Ottoman state with the Tanzimat also affected the Ottoman urban fabric. It enabled the creation of new privileged spaces outside the Historic Peninsula, which is the manifestation of the traditional urban fabric. When the sultan resided in Topkapı Palace, the top executives of the state also wanted to live in the Historic Peninsula. However, after the construction of Dolmabahçe Palace, Sultan Abdülmecid's (1839-1861) settlement in this palace made it necessary for high-level state administrators to settle in Beşiktaş and Nişantaşı. During the reign of Abdülhamid II, (1876-1909) this areas became the center of the state. The Sultan granted land for state administrators to settle in this region. Although some of these lands were foundation lands, the majority belonged to the Balmumcu Çiftlikât-ı Hümayun. Large mansions with large gardens were built on these lands, which were suitable for new settlements.

In the Ottoman state, mansions were the residences of viziers and pashas who had a certain social status and wealth. As is known, the grand vizier palaces were

located on the Historical Peninsula. However, the first grand vizier palace built in Nişantaşı during the reign of Abdülhamid II was built for Grand Vizier Hayreddin Pasha (d. 1890). It was built on a large land. It was built with three floors including the basement. This magnificent mansion was bought from the heirs of Hayreddin Pasha after his death. This grand vizier's palace, which was later repaired, was given to Şadiye Sultan as the sultan's palace. Şadiye Sultan resided here until 1916, after which it could not be determined how this mansion was used.

Said Pasha (d. 1914), who served as Grand Vizier nine times, was one of the important figures residing in Nişantaşı. Said Pasha's mansion was across from Grand Vizier Hayreddin Pasha's mansion. A road ran between Chief Secretary of the Chamber, Süreyya Pasha and Said Pasha's mansion. Grand Vizier Said Pasha, who disliked ostentation, had the mansion furnished quite simply.

Kâmil Pasha (d. 1913), one of the important statesmen of the period, also resided in Nişantaşı. During Kâmil Pasha's term as Grand Vizier, the Sultan granted land to Grand Vizier Kâmil Pasha so that he could reside in Nişantaşı like other Grand Viziers. A three-story mansion with a large garden was built on this land in a short period of three months. In addition to the palaces of the grand viziers, Beşiktaş and Nişantaşı were also home to the high-ranking officials of the state and the staff of the Mâbeyn-i Hümayun, who worked in the closest circle of the sultan. During the reign of Sultan Abdülmecid, who used Dolmabahçe Palace, a mansion was built near Beşiktaş Maçka for Serkurena Osman Bey, who served between 1857 and 1860, to reside close to the palace.

One of the first mansions in Nişantaşı belonging to high-ranking state officials is the mansion of Necib Pasha (d. 1883), who was the commander of the Muzıka-yı-Humayun during the reign of Abdülmecid. This mansion was built in 1866. The land of this mansion, which was built across Teşvikiye Mosque, consisted of four separate parts. The mansion is more commonly known as Cevad Pasha mansion. The fact that the mansion was built on such a large land and in an important neighborhood made it a priority for the grand vizier and members of the dynasty to reside in this mansion.

A residence for the foreign ministers was also built in Nişantaşı. However, this mansion was granted to Tevfik Pasha (d. 1936), the Minister of Foreign Affairs, for his success in the war. When Tevfik Pasha left his post as foreign minister during the reign of Sultan Mehmed Reşad (1909-1918), this mansion was again used as an official residence for the foreign ministers.

The mansion of Süreyya Pasha, who was Abdülhamid II's Chief Secretary of the Mabeyn in Nişantaşı, is one of the first mansions built in the Teşvikiye neighborhood. The mansion of Süreyya Pasha, who lived next door to Grand Vizier Hayreddin Pasha, was built on a large plot of land. This mansion, which had three floors a large garden and there were structures such as a kitchen and a carriage house in the garden of this mansion. After Süreyya Pasha died, this mansion was purchased from his heirs.

One of the most important settlements is Nişantaşı -İhlamur. The first mansions built in this area was for high-ranking state officials. The mansions built for Tophane Müşir Zeki Pasha (d. 1914) and Muhacirin Commission Chief Rıza Pasha (d. 1894). Mansions built side by side, these mansions were structurally similar to the other mansions. After the Constitutional Monarchy II, when the property of

Tophane Müşiri Zeki Pasha was confiscated, this mansion was also transferred to the state. The mansion of Rıza Pasha, the head of the Muhacirin Commission, was purchased from his heirs after his death and nationalized.

One of the important residential areas in Beşiktaş is the Serencebey slope. In Serencebey, there was the mansion of Gazi Osman Pasha (d. 1900), the Mabeyn Müşir of Abdülhamid II. In fact, this mansion was bought from Hasan Efendi, the Customs Commander of Duhan Customs, in 1861 and given to Galip Pasha, who was then Serkurena. When Galip Pasha died, the mansion was taken from his heirs by the Hazine-i Hassa and bestowed by the Sultan to Gazi Osman Pasha, the Müşiri of the Mâbeyn. After the death of Gazi Osman Pasha, this magnificent mansion was taken from his heirs and allocated to members of the dynasty.

The furnishing, repairs and maintenance of these magnificent mansions were paid from the Hazine-i Hassa. After their owners died, the mansions were purchased from their heirs and nationalized. In later periods, some of the mansions were allocated to educational institutions or government offices. In the late 19th and early 20th centuries, these mansions became the symbol of an era. However, these magnificent mansions did not survive to the present day due to political and construction policies in the early Republican period.

Kaynaklar

a. Arşiv Kaynakları

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Bâbîâlî Evrak Odası (BEO)

Dâhiliye Nezâreti Mektubî Kalemi, (DH.MKT)

Dâhiliye Nezâreti Kalem-i Mahsûs Müdüriyeti (DH.KMS)

Dâhiliye Nezâreti Sicill-i Ahvâl İdaresi Memurin Kalemi (DH.SAİD.MEM)

Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Tahrirât Kalemi (DH.EUM.THR)

Hazine-i Hassa Defterleri (HH.d)

Hazine-i Hassa İradeleri (HH.İ)

Hariciye Nezâreti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası (HR.HMŞ.İŞO)

Hariciye Nezâreti İstanbul Murahhaslığı (HR.İM)

Hariciye Nezâreti Umûr-ı Hukûk-ı Muhtalita Müdüriyeti (H.UHM)

Mâbeyn-i Hümayun İradeleri (MB.İ)

Maârif Nezâreti Tedrîsât-ı İbtidâiye Kalemi (MF.İBT)

Maârif Nezâreti Mektubî Kalemi (MF.MKT)

Maliye Nezâreti Emlak-ı Emiriyye Müdüriyeti (ML.EEM)

Meclis-i Vükelâ Mazbataları (MV)

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defteri (TS.MA.d)

Plan Proje Krokiler (PLK.p)

Yıldız Sadâret Hususî Maruzâtı (YA.HUS)

Yıldız Esas Evrakı (Y.EE)

Yıldız Perakende Askerî Maruzât (Y.PRK.ASK)

Yıldız Perakende Başkitâbet Dairesi Evrakı (Y.PRK.BŞK)

Yıldız Perakende Evkâf Nezareti Maruzâtı (Y.PRK.EV)
 Yıldız Perakende Defter-i Hakanî Nezâreti Maruzâtı (Y.PRK.DFE)
 Yıldız Perakende Mütferrik (Y.PRK.M)
 Yıldız Perakende Mâbeyn Müşîriyeti (Y.PRK.MM)
 Yıldız Mütenevvî Maruzâtı (Y.MTV)
 Yıldız Perakende Hazine-i Hassa Nezâreti Maruzâtı (Y.PRK.HH)
 Yıldız Perakende Serkurenâlık Evrakı (Y.PRK.SRN)
 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)
 BCA, Cumhuriyet Arşivi Genel.

b. Kaynak Eserler ve İncelemeler

- Batur, Afife: “Şeyh Zâfir Külliyesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C. XXXIX, 2010, 78-79.
- Beydilli, Kemal: “Hariciye Nazırı Tevfik Paşa”, *DİA*, C. II, 1989, 139-140.
- Çelik, Gözde: *İstanbul Tarihî Yarımadası'nda Tanzimat Dönemi İdari Yapıları*, (Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2007.
- Eldem, Sedat H.: *Türk Evi Plan Tipleri*, İstanbul: Pulhan Matbaası, 1954.
- Gör, Emre: *Sultan II. Abdülhamid'in Mabeyn İkinci Kâtibi Arap İzzet Paşa: Şam'dan Yıldız Sarayı'na Uzan Bir Yaşam Öyküsü (1852-1924)*, İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları, 2020.
- Gürtunca, Evrim Şencan: “Fransızca Basında 1908 Yılı İstanbul Yangınları: Le Moniteur Oriental Örneği” *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* C.VI, S. 9, (2020), 81-102.
- <https://hayalleme.com>. (Erişim Tarihi: 5 Ekim 2024)
- <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/tunuslu-hayreddin-pasa-konagi-anit-eser-olarak-kabul-edildi>. (Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2025)
- İğüs, Esmâ ve Pınar Bolel Koç: “MSGSÜ İstanbul Resim Heykel Müzesi Arşivi Leyla Turgut Terkesi Fotoğraflarıyla Hariciye Nezareti (Tevfik Paşa) Konağı”, *MSGSÜ Sosyal Bilimler*, S. 3, (2011), 65-76.
- İnal, İbnülemin Mahmut Kemal: *Son Sadrazamlar*, 4. Baskı, C. III ve IV, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1969.
- İrtem, Süleyman Kâni: *Sultan Abdülhamid ve Yıldız Kamarillası*, haz. Osman Selim Kocahanoğlu, C. II, İstanbul: Temel Yayınları, 2003.
- Kuneralp Sinan: *Son Dönem Osmanlı Erkânı ve Ricali (1839-1922)*, İstanbul: İsis Yayıncılık, 1999.
- Orman, İsmail: “Konak” *DİA*, C. XXIX, 2002, 159-161.
- Polat, Hatice: *Mülkiye Baytar Mektebi (1894-1922)*, (Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi Türikiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, 2013.
- Sunay, Serap: “Bir Sadrazam Konağının Değişimi ve Dönüşümü: Mercan'da Âli Paşa Konağı”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXXV. S. 1, (2020), 261-296.
- Şehsuvaroğlu, Haluk Y: “İstanbul Konaklarına Dair,” *Cumhuriyet*, 29 Eylül 1957, 2.